*Quarterly Journal of Economic Research and Policies Vol. 32, No. 110 ,Summer 2024*

# Government Size and Tourism Employment: A case study of Khorasan Razavi

**Hadi Rafei Darani**
Assistant Professor of Tourism Economic Department, Institute of Tourism Research at ACECR (Academic Center for Education, Culture and Research) Khorasan Razavi
h.rafiei@acecr.ac.ir
**Azadeh Taalimoghaddam**
Researcher of Tourism Economic Department, Institute of Tourism Research at ACECR (Academic Center for Education, Culture and Research) Khorasan Razavi
azadeh.taalimoghaddam@gmail.com
**Ali Rahnama**
Researcher of Tourism Economic Department, Institute of Tourism Research at ACECR (Academic Center for Education, Culture and Research) Khorasan Razavi (Corresponding Author)
ali.rahnama65@gmail.com

The size of government intervention in economic activities is important. The tourism industry is considered as a leading and job-creating sector in many countries. Therefore, in this study, the size of government and the employment of tourism sector in country and Khorasan-Razavi province have been investigated. For this purpose, the AFLQ spatial share method was used in the input-output table of two regions for Khorasan Razavi Province and other national economic sectors. The results showed that with a 10% increase in household consumption, a total of 4,533 people were employed in Khorasan Razavi province and 402 people were employed in other regions. The most employment created in Khorasan Razavi is related to education; while mining and religious organizations and organizations with members have practically not created employment by this scenario. Also, 133 people are in the tourism sector and 4,400 people are in the non-tourism sector in Razavi Khorasan. The transportation and warehousing sector accounts for the largest share of employment created in tourism-related sectors of the province. In other regions, industrial production (construction), agriculture, and industry; it has the most change in employment. Also, 34 people are in the tourism sector and 368 people are in the non-tourism sector.

JEL Classification: Z32, D57, H50.
Keywords: Government size, Tourism, Employment, Two regions of input-output table.

Reccived: 2024/04/28 Accepted: 2024/08/19

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

نشریه علمی (فصلنامه) پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی شماره ۱۱۰
سال سی و دوم، تابستان ۱۴۰۳، صفحه ۱۵۸ - ۱۲۲

# اندازه دولت و اشتغال‌زایی صنعت گردشگری: مطالعه موردی استان خراسان رضوی

**هادی رفیعی دارانی**
استادیار گروه اقتصاد گردشگری، پژوهشکده گردشگری سازمان جهاددانشگاهی خراسان رضوی، مشهد.
h.rafiei@acecr.ac.ir
**آزاده تعالی مقدم**
پژوهشگر گروه اقتصاد گردشگری جهاددانشگاهی خراسان رضوی.
azadeh.taalimoghaddam@gmail.com
**علی رهنما**
پژوهشگر گروه اقتصاد گردشگری جهاددانشگاهی خراسان رضوی (نویسنده مسئول).
ali.rahnama65@gmail.com

حضور دولت در اقتصاد باعث اثرگذاری بر متغیرهای کلان اقتصادی از جمله اشتغال می‌شودو صنعت گردشگری به عنوان یک بخش پیشرو و اشتغال‌زا در بسیاری از کشورها مورد توجه قرار دارد. از این رو، در این پژوهش به بررسی اندازه دولت و اشتغال بخش گردشگری در کشور و استان خراسان رضوی پرداخته شده است. برای این منظور از روش سهم مکانی AFLQ جدول داده- ستانده دو منطقه‌ای برای استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی استفاده گردید. نتایج نشان داد با افزایش ۱۰ درصدی اندازه دولت در استان خراسان رضوی، در مجموع ۴۵۳۳ نفر اشتغال در استان و ۴۰۲ نفر اشتغال در سایر مناطق ایجاد می‌گردد. از کل اشتغال ایجاد شده در خراسان رضوی، ۱۳۳ نفر در بخش گردشگری و ۴۴۰۰ نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند. بخش حمل و نقل و انبارداری بیشترین سهم اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری استان را به خود اختصاص داده است. در سایر مناطق نیز، تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت بیشترین اشتغال را دارا می‌باشند. از میزان اشتغال ایجاد شده در سایر مناطق، ۳۴ نفر در بخش گردشگری و ۳۶۸ نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند.

طبقه‌بندی JEL: Z32, D57, H50.
واژگان کلیدی: اندازه دولت، گردشگری، اشتغال، داده ستانده دو منطقه‌ای.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳ / ۲ / ۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳ / ۵ / ۲۹

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]
[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

## ۱. مقدمه

اندازه دولت و نقش آن در اقتصاد از دیرباز مورد توجه اقتصاددانان و نظریه پردازان اقتصادی بوده است. دیدگاه رشد اقتصادی مبتنی بر اندازه دولت که به دیدگاه کینزی نیز معروف است به اندازه دولت اهمیت می‌دهد و استدلال می‌کند که این اندازه دولت است که باعث رشد اقتصادی می‌شود و نه بر عکس (نیاشا و همکاران[1]، ۲۰۱۹). در مقابل این دیدگاه قانون واگنر قرار دارد. بر اساس این دیدگاه، دولت در ارائه خدمات ناکارامد است. از این رو، نمی‌تواند باعث رشد اقتصادی شود. در عوض، این رشد اقتصادی است که باعث افزایش اندازه دولت می‌شود، زیرا دولت به تقاضای اقتصاد رو به رشد پاسخ می‌دهد (سامودرام و همکاران[2]، ۲۰۰۹؛ تابانه و لبینا[3]، ۲۰۱۶). دیدگاه دیگر که به دیدگاه پاسخ بازخورد شناخته می‌شود هم به اندازه دولت و هم به رشد اقتصادی اهمیت می‌دهد، زیرا به نظر می‌رسد که در یک واکنش بازخوردی باعث ایجاد یکدیگر می‌شوند (ابوعیده[4]، ۲۰۱۵؛ وو و همکاران[5]، ۲۰۱۰). در نهایت دیدگاه مستقل قرار دارد که معتقد است دولت و رشد اقتصادی مستقل از یکدیگر می‌باشند (تابان[6]، ۲۰۱۰).

دولت با ارائه کالاهای عمومی سهم عمده‌ای در تولید ناخالص ملی دارد و می‌تواند بر متغیرهای اقتصادی اثرگذار باشد. مخارج دولت به عنوان معیاری از اندازه دولت، یک ابزار کلیدی سیاست مالی است که از طریق آن دولت می‌تواند بر تقاضای کل و متعاقباً بر نرخ رشد اقتصادی، اشتغال، درآمد ملی و توزیع آن تأثیر بگذارد (البار[7]، ۲۰۱۶). معمولاً ساز و کار بازار به تنهایی نمی‌تواند تمامی وظایف اقتصادی را انجام دهد و سیاست‌های دولت برای هدایت، اصلاح و تکمیل آن لازم است. نظام بازار حتی در یک اقتصاد پیشرفته، الزاماً نرخ‌های بیکاری پایین، ثبات سطح قیمت‌ها و

1. Nyasha et al
2. Samudram et al
3. Thabane & Lebina
4. Abu-Eideh
5. Wu et al
6. Taban
7. El-Baz

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

نرخ مطلوب رشد اقتصادی را تضمین نمی‌کند. دولت برای هدایت اقتصاد و دستیابی به سطح بیکاری بهینه از ابزار و سیاست‌گذاری‌های لازم در قالب هزینه‌های سرمایه‌گذاری عمرانی و جاری دولت و همچنین هزینه‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی استفاده می‌کند. اما حدود دخالت دولت و اندازه آن نقش تعیین‌کننده‌ای در وضعیت اقتصاد دارد. از این رو، بررسی اندازه دولت و تأثیر آن بر متغیرهای اساسی کلان اقتصادی مانند نرخ بیکاری، نرخ تورم و رشد اقتصادی بسیار حائزاهمیت است (حسین پور، ۱۳۸۹).

در کشورهای توسعه یافته معمولاً سهم دولت از حجم اقتصاد بالا نیست و اقتصاد این کشورها به سمت بازارهای خصوصی و رقابت کامل حرکت کرده است. اما در کشورهای در حال توسعه میزان دخالت دولت‌ها در اقتصاد بالا و اندازه دولت‌ها بزرگ است و میزان این دخالت و اندازه دولت‌ها نیز بیشتر مربوط به درآمدهای نفتی است. اقتصاددانان نیز بعضاً بر ضرورت دخالت دولت در فعالیت‌های اقتصادی این کشورها باور دارند (حیدرزاده پارام، ۱۳۹۷). معلمی و همکاران (۱۳۹۳) در این رابطه بیان کردند که در کشورهای در حال توسعه دولت نمی‌تواند به عنوان یک ناظر بی‌طرف عمل کند؛ زیرا شرایط اقتصادی در کشورهای در حال توسعه به گونه‌ای است که مسائل و مشکلات را نمی‌توان به عهده مکانیسم قیمت در بازار آزاد گذاشت. در این کشورها بخش خصوصی دارای توانایی مالی کافی و انگیزه لازم جهت حل مشکلات نیست.

مخارج دولت در بخش‌های بزرگ مانند بخش گردشگری سطح سرمایه‌گذاری در اقتصاد را افزایش می‌دهد و احتمالاً بر رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد (آچیار و حکیم[1]، ۲۰۲۱). لیو و همکاران[2] (۲۰۲۰) در پژوهشی نقش دولت‌های چینی در سطح مرکزی و محلی را در توسعه گردشگری روستایی بررسی کردند. نتایج ایشان نشان داد که دولت مرکزی در هدایت گردشگری روستایی به سمت مسیرهای مطلوب و دولت محلی با مدیریت مستقیم فعالیت‌های گردشگری و هماهنگی با کسب‌وکارها و ساکنان برای ارائه خدمات و حل مشکلات، نقش اساسی ایفا می‌کند. محققان دیگری نیز بر نقش حیاتی و پیچیده دولت در گردشگری تاکید کرده‌اند (لیو و همکاران، ۲۰۱۷؛

1. Achyar & Hakim
2. Liu et al

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]
[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

سو[1]، ۲۰۱۱؛ ژو و همکاران[2]، ۲۰۱۷؛ سو و همکاران، ۲۰۱۹؛ بیارستیگ و سندستروم[3]، ۲۰۱۷؛ گولینو و همکاران[4]، ۲۰۱۸؛ ایوریو و کورسال[5]، ۲۰۱۰؛ روحانن[6]، ۲۰۱۳).

ایران بر اساس سند چشم‌انداز بیست ساله‌ی جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، باید در جایگاه اول اقتصادی در سطح منطقه‌ی آسیای جنوب غربی با تاکید بر رشد مستمر اقتصادی، ارتقاء نسبی درآمد سرانه و اشتغال قرار گیرد. به دلیل وجود ضریب اشتغال‌زایی بالا در صنعت گردشگری و در پی آن رشد پرشتاب اقتصادی، این صنعت از جمله اولویت‌های سند چشم‌انداز توسعه اقتصادی ایران در افق ۱۴۰۴ است (دهقانی‌نژاد فراشاه، ۱۳۹۶). گردشگری به این دلیل که فعالیتی کاربر است، عامل مناسبی در ایجاد فرصت‌های شغلی برای نیروی ساده بدون تخصص و کارگران نیمه ماهر به شمار می‌رود؛ به طوری که در برخی از کشورهای در حال توسعه بیشتر از ۵۰ درصد نیروی کار فعال در فعالیت‌هایی اشتغال دارند که مستقیماً و یا به طور غیرمستقیم به گردشگری مربوط هستند (ضرغامی بروجنی و شالبافیان، ۱۳۹۳). گردشگری یک فعالیت اقتصادی مهم در اکثر کشورهای جهان است. شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد گردشگری از طریق تولید ارز خارجی، ایجاد اشتغال و توسعه زیرساخت‌های عمومی در سایر بخش‌ها به توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته کمک زیادی می‌کند (حفیض و رشید[7]، ۲۰۲۱). سابقه‌ی طولانی صنعت گردشگری در ایران و برخورداری این صنعت از مزیت نسبی در ایجاد منابع ارزی متنوع و توانایی آن در بهبود بخشیدن به وضعیت نابسامان تراز تجاری و ترازپرداخت‌های کشور و نیز ایجاد فرصت‌های شغلی، اهمیت گردشگری و لزوم توجه به آن را نشان می‌دهد (دهقانی‌نژاد فراشاه، ۱۳۹۶). صنعت گردشگری در دهه‌های اخیر توانسته به عنوان یک بخش پیشرو و اشتغال‌زا در بسیاری از کشورها ایفای نقش نماید. براساس گزارش شورای جهانی سفر و گردشگری (۲۰۲۰)، بطور متوسط از هر

1. Su
2. Xue et al
3. Bjärstig & Sandström
4. Gullino et al
5. Iorio & Corsale
6. Ruhanen
7. Hafidh & Rashid

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

یازده نفر یک نفر در صنعت گردشگری مشغول به کار است (قبل از بیماری کرونا، در سال ۲۰۱۹ از هر ده نفر یک نفر در گردشگری مشغول به فعالیت بود). در طول دهه گذشته، مسافرت و جهانگردی محرک مهمی برای ایجاد شغل و موتور پویای فرصت‌های شغلی بوده است. در سال ۲۰۱۹، این بخش از ۳۳۴ میلیون شغل (۱۰/۶ درصد از کل مشاغل) پشتیبانی کرد و مسئول ایجاد ۱ از ۴ شغل خالص جدید در سراسر جهان بین ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۹ بوده است.

دولت با سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، توسعه و قانون‌گذاری بر صنعت گردشگری اثر می‌گذارد و بدنبال آن اشتغال ناشی از این بخش را متأثر می‌سازد. سیاست‌گذاری برای گردشگری یکی از مسئولیت‌های مهم دولتی است که گردشگری پایدار را به عنوان جزء جدا نشدنی از سیستم اقتصادی خود می‌داند. به دلیل اینکه گردشگری یک صنعت پیچیده است که به یک منطقه خاص تعلق می‌گیرد، برنامه‌ریزی برای توسعه این صنعت نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اندازه دولت در کشورها تأثیرات متفاوتی بر کل اقتصاد به ویژه رشد و توسعه بخش گردشگری دارد. اندازه بزرگ دولت لزوماً به منزله توجه بیشتر به یک صنعت خاص نظیر صنعت گردشگری نیست؛ همان‌طور که اندازه کوچک آن به معنی بی‌توجهی به یک صنعت نظیر صنعت گردشگری نمی‌تواند باشد. براساس اصول مکاتب کلاسیک و نئوکلاسیک، نیازی به دخالت دولت در صنعت گردشگری و امور مربوط به آن نیست. این مکاتب نقش نظارتی برای دولت قائل هستند (دهقانی‌نژاد فراشاه، ۱۳۹۶). علاوه بر آن خراسان رضوی به خصوص شهرستان مشهد به دلیل موقعیت خاصی که در ایران دارد سالانه پذیرای میلیون‌ها زائر و گردشگر از ایران و سایر نقاط دنیا است. بر اساس آمار منتشر شده از وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی بیش از ۵۰ درصد از تاسیسات گردشگری کشور در مشهد و خراسان رضوی است و و ۹۸ درصد زیر ساخت‌های گردشگری خراسان رضوی در مشهد است. همچنین مشهد سهم عمده‌ای از گردشگری زیارتی در ایران را به خود اختصاص داده است. لذا سیاست‌گذاری ئر حوزه صنعت گردشگری کشور تأثیربسزایی بر بخش گردشگری استان خراسان رضوی دارد. بنابراین با توجه به اینکه این شهرستان اصلی‌ترین قطب گردشگری مذهبی در ایران است، لزوم توجه به این قضیه و سیاست‌های مرتبط با آن امری ضروری است. از این رو، هدف

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

اصلی این مطالعه بررسی اندازه دولت و اشتغال بخش گردشگری در کشور و استان خراسان رضوی می‌باشد. نحوه سازماندهی این مقاله به این صورت است که بعد از مقدمه، به بیان مبانی نظری پرداخته می‌شود. در ادامه پیشینه پژوهش، روش تحقیق، نتایج و بحث و نتیجه‌گیری کلی ارائه می‌شود.

## ۲. مبانی نظری

اندازه و میزان دخالت دولت در فعالیت‌های اقتصادی از مباحث مهمی است که در مکاتب اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است. در مورد اندازه دولت، دو دیدگاه افراطی وجود دارد؛ دخالت کامل دولت و عدم دخالت آن در اقتصاد. البته در این میان دیدگاه‌های بینابینی هم وجود دارد که خواستار دخالت دولت در اقتصاد، در شرایط خاصی هستند. به اقتضای زمان و با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشورهای مختلف، هر کدام از این دیدگاه‌ها در دوره زمانی خاصی مقبول و مورد استفاده بوده‌اند (۲۰۲۱). مکتب‌های قبل از کینز شامل مکتب‌های سوداگری، فیزیوکرات‌ها و کلاسیک‌ها می‌شود. سوداگران برای تنظیم امور بازرگانی طرفدار یک دولت نیرومند مرکزی بودند. فیزیوکرات‌ها جایگاه مهمی برای دولت قائل نبودند و معتقد بودند که نیازی به دخالت دولت نیست. کلاسیک‌ها به کاهش دخالت دولت در اقتصاد و دارا بودن حداقل درآمد و هزینه برای دولت اعتقاد داشتند. آدام اسمیت در موارد به خصوصی دخالت دولت در امور اقتصادی را مفید می‌دانست. وی سه وظیفه برای دولت قائل بود: حمایت از جان و مال جامعه در مقابل دشمنان، ایجاد نظم و اعمال قانون، تولید کالاهای عمومی. با تزلزل عقاید کلاسیک‌ها، کینز دیدگاه خود را در مورد دخالت دولت در اقتصاد در کتاب نظریه عمومی اشتغال، نرخ بهره و پول مطرح کرد. وی بیان کرد که دولت باید ناپایداری اقتصادی را، که زاییده‌ی فعالیت‌های بدون کنترل بخش خصوصی است، تعدیل نماید؛ یعنی دولت باید نقش ایجادکننده تعادل را ایفا کند و پایداری اقتصادی را ایجاد و امنیت را نیز تضمین نماید. به عبارت دیگر، کینزین‌ها تنها وظیفه دولت را مراقبت از سطح تولید کل اقتصاد می‌دانند و نه تولید واحدهای خرد. نئوکلاسیک‌ها به محدودشدن فعالیت‌های دولت در اقتصاد باور داشتند، و نئوکینزین طرفدار دیدگاه کینز بوده و معتقدند که دولت باید سیاست‌های پولی و مالی را برای رسیدن به یک رشد اقتصادی مطلوب اجرا کند. بر اساس مطالب عنوان شده می‌توان گفت که

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

در مورد اندازه دولت بین مکاتب اقتصادی اتفاق نظر وجود ندارد؛ به عبارت دیگر مکاتب بسیاری به مداخله اقتصادی دولت باور دارند، اما در حوزه این مداخلات دارای اختلاف هستند. با وجود این اختلافات، بیشتر صاحب‌نظران بر لزوم ایجاد زیرساخت‌های لازم توسط دولت که شامل نهادهای حافظ حقوق مالکیت، سیاست‌گذاری، الزام به اجرای تعهدات و نظام با ثبات مالی است، تاکید دارند (حسین‌پور، ۱۳۸۹؛ دهقانی‌نژاد فراشاه، ۱۳۹۶).

حضور دولت در اقتصاد باعث اثرگذاری بر متغیرهای کلان اقتصادی می‌گردد. کینز (۱۹۳۶) توضیح داد که وقتی دولت سطح جمع‌آوری مالیات و مخارج دولت را در اقتصاد افزایش می‌دهد، بر تقاضای کل و سطوح مخارج با هدف اصلی دستیابی به اهداف کلان اقتصاد (کاهش بیکاری، رشد اقتصادی و تضمین ثبات قیمت‌ها) تأثیر می‌گذارد (تنای[1]، ۲۰۲۰). بنابراین یکی از متغیرهایی که اندازه دخالت دولت در اقتصاد می‌تواند بر آن اثرگذار باشد، بیکاری است. افزایش اشتغال، کاهش بیکاری و رسیدن به یک سطح قابل قبولی از نرخ بیکاری از اهدافی است که دولت‌ها برای دستیابی به آن تلاش زیادی می‌کنند. رابطه بین اندازه مخارج دولت و بیکاری برای اولین بار توسط آبرامز[2] (۱۹۹۹) مورد بررسی قرار گرفت. وی این نظریه را مطرح کرد که افزایش مخارج دولت به دلایل مختلف بیکاری را افزایش می‌دهد. یکی از این دلایل، اثر تخلیه‌ای افزایش مخارج دولت بر سرمایه‌گذاری‌های خصوصی است. فرضیه منحنی آبرامز از دیدگاه اقتصادی کلاسیک پشتیبانی می‌کند و در ادبیات ملی و بین‌المللی همچنان مورد استفاده قرار می‌گیرد. نگاهی اجمالی به مطالعات گذشته در مورد نرخ بیکاری و اندازه دولت، نشان‌دهنده نتایج مختلفی است که ناشی از نوع کشور، موقعیت و زمان مورد بررسی، نوع حضور دولت در اقتصاد و زیربخش‌های اقتصادی است (حسین‌پور، ۱۳۸۹).

اصطلاح رقابت‌پذیری و پایداری به یکدیگر نزدیک هستند، اما در معنا و مفهوم متفاوت هستند. رقابت‌پذیری را نمی‌توان به روشی مستقیم توضیح داد. استفاده از واژه رقابت‌پذیری در بخش گردشگری جنبه‌های مختلفی از جمله موضوع استفاده از منابع، اثربخشی در تولید و فروش کالا و

1. Tenai
2. Abramz

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]
[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

خدمات، جنبه‌های سیاسی و پایدار و همچنین مشارکت ساکنین به عنوان یک ذینفع مهم در مقاصد گردشگری را در بر می‌گیرد. در سال ۲۰۱۳، تعریف جامعی برای رقابت‌پذیری یک مقصد گردشگری توسط OECD در نظر گرفته شد. بر طبق این تعریف «رقابت گردشگری برای یک مقصد به توانایی مکان برای بهینه‌سازی جذابیت آن برای ساکنان و غیرساکنان، ارائه خدمات گردشگری با کیفیت، نوآورانه و جذاب (به عنوان مثال ارائه ارزش مناسب برای پول) به مصرف‌کنندگان و به دست آوردن سهم بازار در مکان‌های بازار داخلی و جهانی، در حالی که اطمینان حاصل شود که منابع موجود برای حمایت از گردشگری به طور کارآمد و به روشی پایدار استفاده می‌شود» (دوپیراس و مک کالوم[1]، ۲۰۱۳).

در دوران معاصر، دولت‌ها فعال‌تر هستند و فعالیت‌هایی را درگیر می‌کنند که برای بهره‌گیری از مزایای صنعت گردشگری مؤثر است (ریچی و کراچ[2]، ۲۰۰۳؛ تانگ و جانگ[3]، ۲۰۰۹). دولت‌ها سیاست‌های مختلفی را برای تأثیرگذاری بر جنبه‌های زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی اجرا می‌کنند، زیرا برخی از محققان بر این باورند که دولت‌ها از مشروعیت لازم برای اجرای سیاست‌های امنیتی، ثبات و چارچوب مالی و قانونی برای هموارسازی توسعه گردشگری با ایجاد محیطی مناسب برای رقابت برخوردار هستند (دوین و دوین[4]، ۲۰۱۱). چنین سیاست‌هایی در سطح دولت به دلیل تقویت عوامل کشش و بهبود موقعیت رقابتی تأثیر بیشتری دارند (تانگ و جانگ، ۲۰۰۹).

سطح مداخله دولت می‌تواند از سطح حداقل تا سطح بالاتر متفاوت باشد و در نتیجه بر سطح آزادی ارائه شده تأثیر بگذارد. در ادبیات، نقش دولت بحث برانگیز است. در تاریخ اقتصادی، برخی از اقتصاددانان علاقمند به بازار آزاد هستند، مانند هایک و فریدمن، برخی دیگر طرفدار رویکرد عملگرایانه‌ای هستند که در شرایط فعلی با مداخله دولت مناسب است که به رویکرد مارکسیسم معروف می‌باشد که عمدتاً توسط کارل مارکس و لنین تبلیغ می‌گردد. نظام مارکسیست به نظام بدون طبقاتی اعتقاد دارد و بر برابری در جامعه تاکید دارند. برخی دیگر بر این باورند که تحت شرایط

1. Dupeyras & MacCallum
2. Ritchie & Crouch
3. Tang & Jang
4. Devine & Devine

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

خاص، مداخله دولت برای اجرای قوانین و فعالیت‌های خاص ضروری است (آکماوگلو و وردایر[1]، ۲۰۰۰؛ کارنانی[2]، ۲۰۱۱). با این حال، مسأله دخالت دولت هنوز قابل بحث است، مانند اینکه چه زمانی و تا چه حد باید دخالت دولت وجود داشته باشد و دولت‌ها چه خدماتی را باید ارائه دهند (دهان و استورم[3]، ۲۰۰۰).

در حالی که دولت‌ها در سراسر جهان ایدئولوژی‌های متفاوتی دارند و در ساختارهای رسمی و سایر ویژگی‌ها متفاوت هستند، به نظر می‌رسد در مورد اهمیت گردشگری به‌عنوان ابزار توسعه توافق دارند و نقش فعال‌تری و رویکرد مداخله‌جویانه‌تری در بخش گردشگری نسبت به سایرین اتخاذ کرده‌اند (هال[4]، ۲۰۰۵؛ روهانن[5]، ۲۰۱۳). به طور کلی، دولت جو اقتصادی را شکل می‌دهد و چارچوب نظارتی کلی را فراهم می‌کند که صنعت گردشگری در آن فعالیت می‌کند، و همچنین نقش مؤثری در برنامه‌ریزی، مدیریت و ترویج گردشگری بر عهده می‌گیرد (هال، ۲۰۰۵؛ نونکو و اسمیت[6]، ۲۰۱۳).

تحقیقات قبلی نشان داده است که دلیل یا منطق اولیه مداخله دولت در گردشگری از ملاحظات عمدتاً اقتصادی به نگرانی‌های گسترده در مورد پیامدهای زیست محیطی و اجتماعی توسعه گردشگری تبدیل شده است (نونکو و اسمیت، ۲۰۱۳؛ ویت[7]، ۲۰۰۲). به ویژه، حمایت گسترده از توسعه پایدار از دهه ۱۹۸۰، دولت را وادار کرد تا ضرورت پایداری را به عنوان جایگزینی برای ضرورت توسعه اقتصادی در توسعه و مدیریت گردشگری اتخاذ کند (شارپلی[8]، ۲۰۰۵؛ وایت، ۲۰۰۲) .برای مثال، کانل و همکاران[9] (۲۰۰۹) مشارکت دولت محلی و منطقه‌ای در برنامه‌ریزی گردشگری پایدار تحت استراتژی ملی گردشگری نیوزلند را بررسی کرده و نقش دوگانه بخش

1. Acemoglu & Verdier
2. Karnani,
3. De Haan & Sturm
4. Hall
5. Ruhanen
6. Nunkoo & Smith
7. Wight
8. Sharpley
9. Connell

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

عمومی را به عنوان دروازه‌بان توسعه گردشگری از طریق کنترل برنامه‌ریزی و تسهیل‌کننده رشد اقتصادی مبتنی بر گردشگری نشان می‌دهد. به طور مشابه، وایت (۲۰۰۲) نقش تحقیق، آموزش و توسعه سیاست دولت استان آلبرتای کانادا را در ابتکارات اکوتوریسم و گردشگری پایدار منطقه مشخص می‌کند.

## ۳. پیشینه پژوهش

در طی سال‌های اخیر مطالعات مختلفی در داخل و خارج کشور در زمینه اندازه دولت و صنعت گردشگری انجام شده است. جعفری و همکاران (۱۳۹۹)، به بررسی اشتغال و تأثیر سرمایه‌گذاری دولت در صنعت گردشگری با رویکرد پویایی سیستم‌ها پرداختند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که افزایش گردشگران داخلی و خارجی موجب افزایش درآمد صنعت گردشگری می‌شود که به نوبه خود سبب ترغیب سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران خارجی در صنعت گردشگری و در نتیجه توسعه و تکمیل زیرساخت‌های صنعت گردشگری و افزایش فرصت‌های اشتغال خواهد شد. دهقانی‌نژاد فراشاه (۱۳۹۶)، در پژوهشی رابطه‌ی اندازه دولت و گردشگران ورودی به ایران را طی سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۲ متناظر با برنامه‌ی اول توسعه تا سال سوم برنامه پنجم توسعه با استفاده از روش رگرسیون گام به گام رو به عقب مورد ارزیابی قرار داده است. نتایج این مطالعه، وجود یک رابطه U وارون (منحنی آرمی) در رابطه با اندازه دولت و گردشگران ورودی به ایران را نشان می‌دهد. حفیض و رشید (۲۰۲۱)، در مطالعه خود بیان می‌کند که دولت و سایر ذینفعان گردشگری توجه زیادی به این بخش داشته باشند تا توسعه کلی اقتصادی در منطقه شکل گیرد. یابوچی[1] (۲۰۱۸)، در مطالعه خود بیان می‌کند که دولت‌ها می‌توانند با برقراری مالیات برای برخی از خدمات توریستی، اثرات منفی رفاهی توریسم را کاهش داده و رفاه ناشی از بالا رفتن اشتغال توسط توریسم را افزایش دهند. سهل و بشیر[2] (۲۰۱۸)، با استفاده از مدل علیت گرنجر و مدل معادلات همزمان نشان دادند که تعداد گردشگران، ارزش افزوده بخش گردشگری و هزینه‌های

1. Yabuchi
2. Suhel & Bashir

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

گردشگری بخش گردشگری بر رشد اقتصادی تأثیرگذار است، در حالی که سرمایه‌گذاری گردشگری بر رشد اقتصادی تأثیری ندارد. همچنین سیاست دولت نقش مهمی در تشویق توسعه بخش گردشگری دارد و این امر نشان‌دهنده سهم این بخش در رشد اقتصادی است.

برخی دیگر از مطالعات اهمیت بخش گردشگری در اشتغال را مورد بررسی قرار دادند. جانی و همکاران (۱۳۹۹)، به بررسی تأثیر صنعت گردشگری بر اشتغال استان‌های کشور با رویکرد اقتصادسنجی فضایی تابلویی پرداختند. نتایج نشان داد که گردشگری دارای تأثیر معنی‌دار فضایی بر اشتغال بوده و توسعه آن علاوه بر اینکه اشتغال را در استان‌های هدف افزایش می‌دهد، منجر به افزایش اشتغال در استان‌های مجاور نیز می‌گردد. مطالعه بزازان و همکاران (۱۳۹۹) که در قالب داده ستانده دو منطقه‌ای انجام گرفت نشان داد که به ازای ورود گردشگران داخلی در سال ۱۳۹۰، تولید استان خراسان رضوی ۱۲/۱۱ درصد و اشتغال استان ۱۱/۴۷ درصد افزایش یافته است. نتایج مطالعه بزازان و آزاددانا (۱۳۹۷) نیز نشان داد که با ورود گردشگران داخلی به استان قم در سال ۱۳۹۰، تولید استان ۵/۱۶ درصد و اشتغال استان ۸/۰۸ درصد افزایش یافته است. همچنین ورود گردشگران فوق در اقتصاد ملی به میزان ۷۵۳۲ میلیارد ریال تولید و ۲۶۱۶۳ نفر شغل ایجاد کرده است. فرزین و همکاران (۱۳۹۸)، به بررسی تأثیرات توسعه گردشگری ورودی در تولید و اشتغال بخش‌های اقتصادی با استفاده از تحلیل مسیر ساختاری پرداختند. نتایج نشان داد که گردشگری ورودی، در مقایسه با سایر بخش‌ها، بیشترین اثر را بر افزایش تولید دارد. بخش‌های صنایع، حمل‌ونقل و خدمات نیز بیشترین افزایش تولید را در اثر توسعه گردشگری ورودی خواهند داشت. آرمان مهر و اسلامی فر (۱۳۹۷)، در مطالعه خود نشان دادند که صنعت گردشگری یک صنعت کاربر است و ورود هر گردشگر خارجی باعث ایجاد اشتغال به صورت مستقیم، غیرمستقیم و القایی شده و رشد و توسعه اقتصادی کشور را تسریع می‌بخشد. نتایج مطالعه صفوی و همکاران (۱۳۹۶)، نشان داد بخش گردشگری در استان گیلان در بازه زمانی ۱۳۹۰-۱۳۷۵ اشتغال‌زایی مثبت دارد. رفیعی دارانی و براتی (۱۳۹۳) نقش صنعت گردشگری در ایجاد اشتغال استان خراسان رضوی را با استفاده از جدول داده-ستانده مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج نشان داد افزایش یک درصدی در سرمایه‌گذاری

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

صنعت گردشگری (هتل و رستوران)، ۱۵۳۱۶ نفر اشتغال در سطح استان ایجاد می‌کند. لی و هلی[1] (۲۰۲۱)، در پژوهشی برای برآورد اثرات اقتصادی درون و بین منطقه‌ای شهر گردشگری هوشمند سئول از مدل داده-ستانده بین منطقه‌ای استفاده کردند. نتایج این پژوهش نشان داد که شهر گردشگری هوشمند سئول اثرات درآمدی بالا، ارزش افزوده بالا و ایجاد شغل در داخل شهر را باعث می‌شود و به تأمین درآمد مالیاتی کمک زیادی می‌کند. در خارج از شهر نیز اثرات تولید بالایی را القا می‌کند. تومو[2] (۲۰۱۸)، تأثیر اقتصادی گردشگری در فنلاند مرکزی را بر تولید منطقه‌ای، اشتغال، درآمد و مالیات با به‌کارگیری تحلیل داده-ستانده مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که گردشگری تأثیر قابل توجهی (مستقیم و غیر مستقیم) بر تولید در فنلاند مرکزی دارد. السرایری[3] (۲۰۱۷) با بررسی نقش توریسم در کاهش نرخ بیکاری اردن نتیجه می‌گیرد که توریسم در کاهش نرخ بیکاری تأثیر معنی‌داری داشته است، مگر در مواردی که افراد بیکار از آموزش کافی برخوردار نبوده‌اند. فوزل[4] (۲۰۱۶) در مقاله خود به کمک مدل تصحیح خطای پویا و داده‌های سری زمانی سال‌های ۱۹۸۸ تا ۲۰۱۴ ثابت کرده است که در جزیره موریس توسعه گردشگری در کوتاه‌مدت و بلندمدت به افزایش اشتغال کمک کرده است. وی همچنین نشان داده است که سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری بر متغیر اشتغال اثر مثبت دارد. پراساد و کولشرستها[5] (۲۰۱۶)، در پژوهش خود نشان دادند که هزینه‌های گردشگری خارجی با افزایش اشتغال به طور مستقیم و غیرمستقیم، تأثیر مثبتی بر اقتصاد بخش گردشگری دارد. در جمع‌بندی از بررسی پیشینه پژوهش می‌توان این‌طور عنوان کرد که مطالعات مختلفی رابطه بین اندازه دولت و صنعت گردشگری و اهمیت بخش گردشگری در اشتغال را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. اما مطالعه‌ای که ارتباط بین اندازه دولت با اشتغال در صنعت گردشگری را با استفاده از داده – ستانده دو منطقه‌ای مورد بررسی قرار دهد کمتر مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

---

1. Lee & Hlee
2. Tohmo
3. Alsarayreh
4. Fauzel
5. Prasad & Kulshrestha

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

## ۴. روش پژوهش

جدول داده-ستانده با چهارچوب نظری قوی به عنوان ابزار کاربردی اقتصادی در برنامه‌ریزی‌ها و تحلیل‌های اقتصادی جایگاه ویژه‌ای دارد (فیض‌الله‌زاده، ۱۳۹۷). این جدول کاربردهای فراوانی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای دارد. برای تهیه و تنظیم این جدول در منطقه، روش‌های مختلفی وجود دارد که می‌توان به روش‌های آماری، غیرآماری و نیمه-آماری اشاره نمود. از آنجا که تهیه جداول داده-ستانده آماری امری پیچیده و زمان‌بر است، معمولاً از روش‌های غیرآماری و یا نیمه‌آماری برای برآورد جدول داده-ستانده منطقه استفاده می‌نمایند (همایونی‌فر و همکاران، ۱۳۹۳). در این پژوهش نیز به دنبال بررسی اندازه دولت و اشتغال‌زایی صنعت گردشگری در کشور و استان خراسان رضوی با استفاده از روش داده-ستانده دومنطقه‌ای هستیم. در مدل داده- ستانده دو منطقه‌ای مورد استفاده در این پژوهش، اقتصاد ملی به دو منطقه استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی (اقتصاد ملی که از آن استان خراسان رضوی حذف شده باشد) تجزیه شده است. در این مدل فارغ از فضای مورد مطالعه، معمول است که مبادلات واسطه‌ای درونزا، و تقاضای نهایی و ارزش افزوده برونزا در نظر گرفته می‌شوند. برای استخراج مدل ایستای داده—ستانده‌ی متعارف منطقه‌ای معادلات به صورت زیر نوشته می‌شوند:

$$X^{KH} = Z^{KHKH} + Z^{KHR} + Y^{KHKH} + Y^{KHR} + E^{KH} \quad (۱)$$

$$X^{R} = Z^{RKH} + Z^{RR} + Y^{RKH} + Y^{RR} + E^{R} \quad (۲)$$

در معادلات بالا، $X^{KH}$ بردار ستونی ستانده‌ی بخشی استان خراسان رضوی، $Z^{KHKH}$ ماتریس مربع مبادلات واسطه‌ای درون منطقه‌ای (بین بخشی) استان خراسان رضوی، $Z^{KHR}$ ماتریس مبادلات بین منطقه‌ای که مبدأ آنها خراسان رضوی و مقصدشان سایر استان‌ها، $Y^{KHKH}$ بردار ستونی تقاضا کنندگان نهایی استان خراسان رضوی ، $Y^{KHR}$ بردار ستونی جریان کالا از استان خراسان رضوی به تقاضا کنندگان نهایی در سایر استان‌ها، $E^{KH}$ بردار ستونی جریان کالا از استان خراسان رضوی به خارج از مرزهای ایران، $X^{R}$ بردار ستونی ستانده‌ی بخشی سایر استان‌ها، $Z^{RKH}$ ماتریس مبادلات بین

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

منطقه‌ای که مبدأ آنها سایر استان‌ها و مقصدشان خراسان رضوی، $Z^{RR}$ ماتریس مربع مبادلات واسطه‌ای درون منطقه‌ای (بین بخشی) سایر استان‌ها، $Y^{RKH}$ بردار ستونی جریان کالا از سایر استان‌ها به تقاضاکنندگان نهایی در خراسان رضوی، $Y^{RR}$بردار ستونی جریان کالا از سایر استان‌ها به تقاضاکنندگان نهایی سایر استان‌ها، $E^{R}$ بردار ستونی جریان کالا از سایر استان‌ها به خارج از مرزهای ایران می‌باشد.

با استفاده از فروض خطی بودن تابع تولید، ضرایب فنی و ضرایب تجاری روابط فوق را می‌توان به فرم ماتریسی زیر نوشت:

$$A^{KHKH} = Z^{KHKH}(X^{KH})^{-1} \quad (۳)$$

$$A^{KHR} = Z^{KHR}(X^{R})^{-1} \quad (۴)$$

$$A^{RKH} = Z^{RKH}(X^{KH})^{-1} \quad (۵)$$

$$A^{RR} = Z^{RR}(X^{R})^{-1} \quad (۶)$$

در روابط بالا، ماتریس‌های مربع $A^{KHKH}$ و $A^{RR}$ به ترتیب ضرایب واسطه‌ای مستقیم درون منطقه‌ای استان خراسان رضوی و سایر مناطق اقتصاد ملی هستند؛ درحالیکه ماتریس‌های مربع $A^{RKH}$ و $A^{KHR}$ ماتریس ضرایب تجاری بین منطقه‌ای‌اند. با جایگذاری روابط (۳) تا (۶) در معادلات (۱) و (۲) خواهیم داشت:

$$X^{KH} = A^{KHKH}X^{KH} + A^{KHR}X^{R} + Y^{KHKH} + Y^{KHR} + E^{KH} \quad (۷)$$
$$\Longrightarrow (I - A^{KHKH})X^{KH} - A^{KHR}X^{R} = Y^{KH}$$

$$X^{R} = A^{RKH}X^{KH} + A^{RR}X^{R} + Y^{RKH} + Y^{RR} + E^{R} \quad (۸)$$
$$\Longrightarrow -A^{RKH}X^{KH} + (I - A^{RR})X^{R} = Y^{R}$$

البته در روابط (۷) و (۸)، $Y^{KH}$ و $Y^{R}$ برابرند با:

$$Y^{KH} = Y^{KHKH} + Y^{KHR} + E^{KH} \quad (۹)$$

$$Y^{R} = Y^{RKH} + Y^{RR} + E^{R} \quad (۱۰)$$

اگر روابط (۷) و (۸) به شکل ماتریسی نوشته شوند، آنگاه خواهیم داشت:

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

$$\begin{bmatrix} X^{KH} \\ X^{R} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} A^{KHKH} & A^{KHR} \\ A^{RKH} & A^{RR} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} X^{KH} \\ X^{R} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^{R} \end{bmatrix} \quad (۱۱)$$

بدیهی است اگر رابطه (۱۱) بر اساس متغیرهای درون‌زای مدل مرتب شود، خواهیم داشت:

$$\begin{bmatrix} X^{KH} \\ X^{R} \end{bmatrix} = \left( \begin{bmatrix} I & O \\ O & I \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} A^{KHKH} & A^{KHR} \\ A^{RKH} & A^{RR} \end{bmatrix} \right)^{-1} \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^{R} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} I - A^{KHKH} & -A^{KHR} \\ -A^{RKH} & I - A^{RR} \end{bmatrix}^{-1} \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^{R} \end{bmatrix} \quad (۱۲)$$

در رابطه فوق $X = \begin{bmatrix} X^{KH} \\ X^{R} \end{bmatrix}$ و $Y = \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^{R} \end{bmatrix}$ و $B = \begin{bmatrix} I - A^{KHKH} & -A^{KHR} \\ -A^{RKH} & I - A^{RR} \end{bmatrix}^{-1}$ است؛ بنابراین ماتریس B، ماتریس معکوس بین منطقه‌ای لئونتیف است که مربع بوده و ابعاد آن 2n×2n است. از جمع ستونی ماتریس B به تعداد 2n ضریب فزاینده تولید بخشی به دست می‌آید که n ضریب فزاینده مربوط به استان خراسان رضوی و n ضریب فزاینده دیگر متعلق به سایر مناطق اقتصاد ملی است.

رابطه (۱۲) را می‌توان به ساده‌ترین شکل داده–ستانده ایستای لئونتیف به صورت رابطه مقابل نوشت:

$$X = BY \quad (۱۳)$$

ماتریس B به ماتریس ضریب فزاینده‌ی تولید یا اثربخشی تولید الگوی داده–ستانده دو منطقه‌ای معروف است که به صورت زیر می‌توان نوشت:

$$B = \begin{bmatrix} B^{KHKH} & B^{KHR} \\ B^{RKH} & B^{RR} \end{bmatrix} \quad (۱۴)$$

با استفاده از تعریف عمومی ضریب فزاینده‌ی تولید در مدل داده–ستانده که اثر تغییر در تقاضای نهایی بر روی تولید است در رویکرد دومنطقه‌ای شامل چهار اثر تولیدی: اثرات بخشی[۱]، اثرات درون منطقه‌ای[۲]، اثرات بین منطقه‌ای[۳]، و اثرات ملی[۴] است (بزازان و همکاران، ۱۳۹۹).

---

۱. اثر تغییر تقاضای نهایی هر استان بر روی تولید بخشی همان استان است که به وسیله‌ی هر یک از عناصر ماتریس BKHKH و یا BRR به ترتیب برای استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی محاسبه می‌شوند.

۲. اثر تغییر تقاضای نهایی هر استان بر روی تولید کل همان استان است که از جمع ستونی ماتریس‌های BKHKH و BRR قابل محاسبه‌اند.

۳. اثر تغییر تقاضای نهایی بخشی یک استان بر روی تولیدات بخشی و تولید کل استان دیگر است.

۴. اثر تغییر در تقاضای نهایی بخشی در یک استان بر روی تولید ملی (جمع اثر: روی تولید همان استان و سایر استان‌ها) است که از جمع ستونی ماتریس B قابل محاسبه است.

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

آثار اعمال سیاست‌های گسترش بخش‌ها در هر منطقه بر روی تعداد شاغلان هر منطقه نیز تأثیر می‌گذارد. بدین معنی که می‌توان مشخص نمود در اثر اعمال هر سیاستی بر روی یک بخش در منطقه‌ای چه میزان اشتغال در همان بخش، همان منطقه، منطقه‌ی دیگر و در سطح ملی ایجاد می‌شود. برای محاسباتی نمودن اثر بخشی اشتغال دو منطقه‌ای مانند دو قسمت پیشین، ابتدا ماتریس ضرایب مستقیم اشتغال $\hat{l}$ به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$\hat{l} = \frac{L}{X} \Rightarrow L = \hat{l}X \Rightarrow L = \hat{l}BY \Rightarrow L = EY \qquad (۱۵)$$

در این رابطه $\hat{l}$ ماتریس قطری ضریب مستقیم اشتغال است. با جایگزینی معادله‌ی فوق در رابطه کلی X = BY معادله‌ی زیر به دست می‌آید که در آن پیوند بین متغیرهای سیاست‌گذاری و اشتغال‌زایی در دو منطقه قابل محاسبه است؛ یعنی،

$$L = \hat{l}BY \Rightarrow \begin{bmatrix} L^{KH} \\ L^{R} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \hat{l}^{KH} & 0 \\ 0 & \hat{l}^{R} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} B^{KHKH} & B^{KHR} \\ B^{RKH} & B^{RR} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^{R} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \hat{l}^{KH}B^{KHKH} & \hat{l}^{KH}B^{KHR} \\ \hat{l}^{R}B^{RKH} & \hat{l}^{R}B^{RR} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Y^{KH} \\ Y^{R} \end{bmatrix} \qquad (۱۶)$$

و

$$E = \begin{bmatrix} \hat{l}^{KH}B^{KHKH} & \hat{l}^{KH}B^{KHR} \\ \hat{l}^{R}B^{RKH} & \hat{l}^{R}B^{RR} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} E^{KHKH} & E^{KHR} \\ E^{RKH} & E^{RR} \end{bmatrix} \qquad (۱۷)$$

و

$$\begin{bmatrix} \Delta L^{KH} \\ \Delta L^{R} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} E^{KHKH} & E^{KHR} \\ E^{RKH} & E^{RR} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \Delta Y^{KH} \\ 0 \end{bmatrix} \qquad (۱۸)$$

ماتریس E ماتریس ضرایب فزاینده اشتغال دو منطقه‌ای است. از ماتریس فوق می‌توان اثرات اشتغال بخشی، درون منطقه‌ای، بین منطقه‌ای، و ملی را محاسبه نمود. هر یک از عناصر ماتریس $E^{KHKH}$ و $E^{RR}$ اثرات اشتغال‌زایی بخشی استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی را نشان می‌دهد و جمع ستونی ماتریس‌های فوق بیانگر اشتغال‌زایی درون منطقه‌ای است. اثرات اشتغال‌زایی بین منطقه‌ای (یا اثرات سرریزی اشتغال) از ماتریس‌های $E^{RKH}$ و $E^{KHR}$ محاسبه می‌شوند که $E^{RKH}$ اثر سرریزی اشتغال استان خراسان رضوی و $E^{KHR}$ اثر سرریزی اشتغال سایر اقتصاد ملی است. این دو به ماتریس‌های سرریزی اشتغال دو منطقه‌ای معروف‌اند (بزازان، ۱۳۹۰؛ بزازان و همکاران، ۱۳۹۹).

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

در این مطالعه، جهت دستیابی به اهداف مورد نظر اقدام به تعریف سناریو و سپس بررسی آثار سناریوهای تحقیق بر تغییرات اشتغال در گردشگری و سایر بخش‌های مختلف اقتصادی شد. در این خصوص، سناریوی افزایش ۱۰ درصدی میزان حضور دولت در اقتصاد و به عبارتی اندازه دولت با لحاظ افزایش سهم آن در کل اقتصاد مورد بررسی قرار گرفت. بنابراین سناریوی تحقیق مبتنی بر افزایش سهم مخارج دولت در کل اقتصاد استان می‌باشد. در نظر گرفتن چنین سناریویی متناسب با مسائل حوزه اقتصاد و مورد استفاده سیاستگذاران در این حوزه می‌باشد و برنامه ریزان و سیاستگذاران را قادر می‌سازد که تحلیل به نسبت جامعی از تبعات افزایش سهم دولت در اقتصاد داشته باشند. این امر به‌ویژه می‌تواند در برنامه ریزی ها و تخصیص بهینه و بهتر منابع و بودجه‌های عمرانی و جاری دولت مورد استفاده و کاربرد قرار گیرد.

## ۵. نتایج و بحث

برای بررسی ساختار تولید دو منطقه، در ابتدا باید جدول داده – ستانده ملی مورد استفاده قرار گیرد. آخرین نسخه این جدول که مربوط به سال ۱۳۹۵ می‌باشد ۷۷ فعالیتی است. اما با توجه به آمار اشتغال موجود که ۲۰ فعالیتی می‌باشد؛ بنابراین لازم است که فعالیت‌ها با یکدیگر تلفیق شوند (جدول شماره ۱).

جدول ۱. فعالیت‌های اصلی و بخش‌های ادغام شده

| فعالیت | بخش‌های ادغام شده |
|---|---|
| کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری | ۱-۲-۳-۴-۵-۶ |
| استخراج معدن | ۷-۸ |
| تولید صنعتی (ساخت)،کشت و صنعت | ۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶-۱۷-۱۸-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-۲۸-۲۹-۳۰-۳۱ |
| تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا | ۳۲-۳۳ |
| آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه | ۳۴ |
| ساختمان | ۳۵-۳۶ |
| عمده فروشی و خرده فروشی ؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت | ۳۷-۳۸ |

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

| فعالیت | بخش‌های ادغام شده |
|---|---|
| حمل و نقل و انبارداری | ۳۹-۴۰-۴۱-۴۲-۴۳-۴۴-۴۵ |
| فعالیت های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا | ۴۶-۴۷ |
| اطلاعات و ارتباطات | ۴۸-۴۹ |
| فعالیت‌های مالی و بیمه | ۵۰-۵۱-۵۲ |
| فعالیت‌های املاک و مستغلات | ۵۳-۵۴-۵۵-۵۶ |
| فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی | ۵۷-۵۸-۵۹ |
| فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی | ۶۰ |
| اداره امور عمومی و دفاع ؛ تامین اجتماعی اجباری | ۶۱-۶۲-۶۳-۶۴ |
| آموزش | ۶۵-۶۶-۶۷-۶۸-۶۹-۷۰-۷۱ |
| فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی | ۷۲-۷۳-۷۴ |
| هنر، سرگرمی و تفریح | ۷۵ |
| سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو | ۷۶ |
| سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی | ۷۷ |

مأخذ: محاسبات تحقیق بر مبنای حساب‌های منطقه‌ای مرکز آمار ایران (۱۳۹۵).

جدول شماره ۲، وضعیت اشتغال صنعت گردشگری استان را نشان می‌دهد. همان‌طور که نتایج جدول نشان می‌دهد از مجموع ۱۸۵۷۴۷۲ نفر شاغل در فعالیت‌های اقتصادی استان در سال ۱۳۹۵، تعداد ۱۶۶۶۵۶ نفر در بخش گردشگری اشتغال دارند. بنابراین بخش گردشگری حدود ۸/۹۷ درصد از کل اشتغال استان را شامل می‌شود. بخش حمل و نقل و انبارداری با ۸۲۳۱۴ نفر شاغل بیشترین سهم از اشتغال بخش گردشگری استان را نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی در بر می‌گیرد. به عبارت دیگر، ۴۹ درصد از افراد شاغل در بخش گردشگری استان در بخش حمل و نقل و انبارداری مشغول به فعالیت هستند. پس از این بخش، بخش ساختمان با ۳۴۶۲۲ نفر شاغل (حدود ۲۰ درصد از کل اشتغال بخش گردشگری)، عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت با ۲۳۳۹۱ نفر شاغل (حدود ۱۴ درصد از کل اشتغال بخش گردشگری) قرار دارند. کمترین تعداد افراد شاغل در بخش گردشگری نیز با تعداد ۳ نفر در بخش سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو مشغول به فعالیت هستند.

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

جدول ۲. اشتغال ایجاد شده توسط فعالیت‌های اقتصادی و بخش گردشگری استان

| فعالیت | اشتغال | اشتغال بخش گردشگری (نفر) |
|---|---|---|
| کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری | ۳۶۱۰۴۶ | ۰ |
| استخراج معدن | ۸۱۷۴ | ۰ |
| تولید صنعتی (ساخت) و کشت و صنعت | ۲۹۸۵۷۲ | ۰ |
| تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا | ۱۲۷۴۸ | ۰ |
| آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه | ۹۷۶۴ | ۰ |
| ساختمان | ۲۷۶۹۷۶ | ۳۴۶۲۲ |
| عمده فروشی و خرده فروشی ؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت | ۲۶۲۲۲۶ | ۲۳۳۹۱ |
| حمل و نقل و انبارداری | ۱۵۸۲۹۶ | ۸۲۳۱۴ |
| فعالیت های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا | ۲۹۰۲۷ | ۱۳۹۳۳ |
| اطلاعات و ارتباطات | ۱۲۹۰۸ | ۰ |
| فعالیت‌های مالی و بیمه | ۲۳۲۵۶ | ۰ |
| فعالیت‌های املاک و مستغلات | ۱۴۸۶۳ | ۰ |
| فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی | ۲۰۶۰۹ | ۰ |
| فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی | ۲۴۶۳۱ | ۷۳۸۹ |
| اداره امور عمومی و دفاع ؛ تامین اجتماعی اجباری | ۹۱۷۴۷ | ۰ |
| آموزش | ۱۰۵۰۸۴ | ۰ |
| فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی | ۴۶۹۱۲ | ۴۲۲۲ |
| هنر، سرگرمی و تفریح | ۷۸۱۹ | ۷۸۲ |
| سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو | ۹۲ | ۳ |
| سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی | ۹۲۷۲۲ | ۰ |
| مجموع | ۱۸۵۷۴۷۲ | ۱۶۶۶۵۶ |

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در ادامه به بررسی تأثیر افزایش ۱۰ درصد اندازه دولت در استان خراسان رضوی بر اشتغال به عنوان سناریوی اصلی تحقیق پرداخته شده است. همان‌طور که نتایج جدول شماره ۳ نشان می‌دهد با اعمال این سناریو، در مجموع ۴۵۳۳ نفر اشتغال در استان و ۴۰۲ نفر اشتغال در سایر مناطق رخ داده

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

است. بیشترین اشتغال ایجاد شده در خراسان رضوی مربوط به آموزش با ۱۹۶۴ نفر می‌باشد. به عبارت دیگر، با توجه به اینکه بخش آموزش از جمله بخش‌هایی است که در سال‌های اخیر سهم عمده‌ای از هزینه‌های دولتی را به خود اختصاص داده است بنابراین با اعمال سناریو افزایش ۱۰درصدی در اندازه دولت، این بخش نسبت به سایر بخش‌ها؛ اشتغال بیشتری خواهد داشت. در مقابل بخش‌هایی مانند استخراج معدن و سازمان‌های مذهبی، کمترین هزینه‌کرد دولتی را داشته‌اند بنابراین تغییرات اشتغال در این دو فعالیت با اعمال این سناریو نسبت به فعالیت‌های دیگر کمتر است. بعد از آموزش، اداره امور عمومی و دفاع ؛ تامین اجتماعی اجباری؛ تولید صنعتی (ساخت)،کشت و صنعت؛ عمده فروشی و خرده فروشی ؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت می‌باشد. در سایر مناطق نیز، تولید صنعتی (ساخت)،کشت و صنعت؛ عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت؛ کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری؛ حمل و نقل و انبارداری بیشترین اشتغال و فعالیت‌های آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه؛ فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی؛ هنر، سرگرمی و تفریح؛ سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو؛ سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی کمترین اشتغال را دارا می‌باشند.

همچنین از میزان ۴۵۳۳ نفر اشتغال ایجاد شده ناشی از ۱۰ درصد افزایش اندازه دولت در خراسان رضوی، ۱۳۳ نفر در بخش گردشگری و ۴۴۰۰ نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند. بخش حمل و نقل و انبارداری با ۹۱ نفر اشتغال (۶۸ درصد اشتغال بخش گردشگری)، بیشترین سهم اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری استان را به خود اختصاص داده است. بعد از این بخش، بخش‌های عمده فروشی و خرده فروشی ؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت؛ فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی قرار دارند. فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی کمترین اشتغال ایجاد شده در بخش‌های گردشگری استان خراسان رضوی را به خود اختصاص داده است.

در سایر مناطق با اعمال این سناریو؛ ۴۰۲ نفر اشتغال ایجاد شده است که از این میزان ۳۴ نفر در بخش گردشگری و ۳۶۸ نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند. اشتغال‌های ایجاد شده در بخش‌های

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

مربوط به گردشگری در سایر مناطق به فعالیت‌های حمل و نقل و انبارداری عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت و ساختمان اختصاص دارد.

همان‌طور که نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد، دو فعالیت آموزش با ۳۳/۴۳ درصد و اداره امور عمومی و دفاع ؛ تامین اجتماعی اجباری با ۲۹/۷۸ درصد از کل اشتغال ایجاد شده؛ بیشترین سهم اشتغال ناشی از افزایش ۱۰ درصدی در اندازه دولت را داشته‌اند. تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت با ۱۰/۴۶ درصد در رتبه بعدی قرار دارند. به عبارت دیگر این سه فعالیت در مجموع ۷۳/۶۷ درصد از کل اشتغال ایجاد شده در خراسان رضوی را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین ۱۲/۹۵ درصد اشتغال ایجاد شده ناشی از اعمال این سناریو در استان خراسان رضوی در بخش‌های مرتبط با گردشگری می‌باشد. فعالیت‌های عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت (۴/۴۳ درصد)؛ حمل و نقل و انبارداری (۳/۸۶ درصد بیشترین درصد از اشتغال را به خود اختصاص داده‌اند. صنعت حمل و نقل به عنوان یکی از ملزومات اساسی توسعه صنعت گردشگری، دسترسی به جاذبه‌ها را برای گردشگران امکان پذیر می‌کند. فراهم بودن امکانات حمل و نقل مناسب، مطمئن، راحت و سریع و ارزان پیش شرط توسعه گردشگری جمعی است. زیرا گردشگران در تصمیمات خود دو عامل هزینه و زمان را مد نظر دارند و برای دسترسی به مقاصد گردشگری انتخاب نوع سیستم حمل و نقل و یا فراهم بودن سیستم مناسب بر این دو عامل تأثیر می‌گذارد. امروزه حمل و نقل به عنوان یکی از مهمترین عوامل سهیم در توسعهٔ گردشگری بین‌المللی شناخته شده است. در نتیجه می‌توان عنوان نمود که توسعه صنعت گردشگری به صورت امروزی مرهون پیشرفت‌های حاصله در توسعهٔ صنعت حمل و نقل، علوم و فنون و نوعاً توسعهٔ وسایل و تسهیلات و تأسیسات زیربنایی لازم برای مسافرت بوده است. حمل و نقل، مقاصد گردشگری را برای نواحی گردشگرخیز قابل دسترسی می‌کند. کل گردشگری به راه دسترسی بستگی دارد. در حقیقت دسترسی یا عدم دسترسی، می‌تواند موجب اتصال و یا انفصال مقصد شود.

در سایر مناطق، دو فعالیت تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت، عمده فروشی و خرده فروشی ؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت با ۴۶/۲۷ درصد و ۲۱/۸۹ درصد بیشترین سهم

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

در اشتغال ایجاد شده در سایر مناطق را به خود اختصاص داده‌اند. بعد از این دو بخش، فعالیت حمل و نقل و انبارداری با ۱۱/۴۴ درصد قرار دارند. به عبارت دیگر این سه فعالیت در مجموع ۷۹/۶درصد اشتغال ایجاد شده را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین ۳۷/۵۶ درصد اشتغال ایجاد شده ناشی از اعمال این سناریو در سایر در بخش‌های مرتبط با گردشگری می‌باشد. سه فعالیت عمده فروشی و خرده فروشی ؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت (۲۱/۸۹ درصد)؛ حمل و نقل و انبارداری (۱۱/۴۴ درصد)، ساختمان (۳/۴۸ درصد) در مجموع ۳۶/۸۱ درصد از اشتغال را به خود اختصاص داده‌اند.در انتها، مقایسه‌ای بین اجزای تقاضای نهایی با اعمال سناریوهای یکسان در استان خراسان رضوی صورت گرفته است. همان‌طور که نتایج جدول شماره ۵ نشان می‌دهد، مصرف خانوار با ۸۱۰۲۴ نفر، بیشترین اشتغال ایجاد شده در اجزای تقاضای نهایی را به خود اختصاص داده است. سرمایه‌گذاری و خالص صادرات به ترتیب با ۵۳۲۳۵ و ۳۷۶۸۳ نفر در رتبه‌های بعدی قرار دارند. این در حالی است که اندازه دولت با ۴۵۳۳ نفر کمترین اشتغال ایجاد شده را به خود اختصاص داده است.

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

جدول ۳. تغییر تعداد اشتغال ناشی از افزایش ۱۰ درصدی اندازه دولت در استان خراسان رضوی (نفر)

| بخش (فعالیت) | استان خراسان رضوی | | | | | سایر مناطق | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری |
| کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری | ۳۶۱۰۴۶ | ۳۶۱۱۶۶ | ۱۲۰ | ۰ | ۱۲۰ | ۳۶۱۱۵۷۲ | ۳۶۱۱۶۲۱ | ۴۹ | ۰ | ۴۹ |
| استخراج معدن | ۸۱۷۴ | ۸۱۷۴ | ۰ | ۰ | ۰ | ۱۷۴۳۲۳ | ۱۷۴۳۲۴ | ۱ | ۰ | ۱ |
| تولید صنعتی (ساخت)،کشت و صنعت | ۲۹۸۵۷۲ | ۲۹۹۰۴۶ | ۴۷۴ | ۰ | ۴۷۴ | ۳۲۴۷۹۲۳ | ۳۲۴۸۱۰۹ | ۱۸۶ | ۰ | ۱۸۶ |
| تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا | ۱۲۷۴۸ | ۱۲۷۵۰ | ۲ | ۰ | ۲ | ۱۶۰۵۵۷ | ۱۶۰۵۵۹ | ۲ | ۰ | ۲ |
| آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه | ۹۷۶۴ | ۹۷۶۶ | ۲ | ۰ | ۲ | ۱۱۵۲۳۸ | ۱۱۵۲۳۸ | ۰ | ۰ | ۰ |
| ساختمان | ۲۷۶۹۷۶ | ۲۷۷۰۱۴ | ۳۸ | ۵ | ۳۳ | ۲۵۷۲۸۳۷ | ۲۵۷۲۸۵۱ | ۱۴ | ۲ | ۱۲ |

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

| | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| عمده فروشی و خرده فروشی ؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت | ۲۶۲۲۲۶ | ۲۶۲۴۲۷ | ۲۰۱ | ۱۸ | ۱۸۳ | ۲۷۸۲۸۰۱ | ۲۷۸۲۸۸۹ | ۸۸ | ۸ | ۸۰ |
| حمل و نقل و انبارداری | ۱۵۸۲۹۶ | ۱۵۸۴۷۱ | ۱۷۵ | ۹۱ | ۸۴ | ۱۸۰۳۲۶۸ | ۱۸۰۳۳۱۴ | ۴۶ | ۲۴ | ۲۲ |
| فعالیت های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا | ۲۹۰۲۷ | ۲۹۰۳۷ | ۱۰ | ۵ | ۵ | ۲۰۸۷۰۴ | ۲۰۸۷۰۵ | ۱ | ۰ | ۱ |
| اطلاعات و ارتباطات | ۱۲۹۰۸ | ۱۲۹۰۹ | ۱ | ۰ | ۱ | ۲۰۶۱۹۲ | ۲۰۶۱۹۳ | ۱ | ۰ | ۱ |
| فعالیت‌های مالی و بیمه | ۲۳۲۵۶ | ۲۳۲۷۲ | ۱۶ | ۰ | ۱۶ | ۳۱۵۶۱۷ | ۳۱۵۶۲۰ | ۳ | ۰ | ۳ |
| فعالیت‌های املاک و مستغلات | ۱۴۸۶۳ | ۱۴۸۷۴ | ۱۱ | ۰ | ۱۱ | ۱۲۷۹۴۰ | ۱۲۷۹۴۳ | ۳ | ۰ | ۳ |
| فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی | ۲۰۶۰۹ | ۲۰۶۱۳ | ۴ | ۰ | ۴ | ۲۶۹۵۳۷ | ۲۶۹۵۳۸ | ۱ | ۰ | ۱ |
| فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی | ۲۴۶۳۱ | ۲۴۶۳۲ | ۱ | ۰ | ۱ | ۲۰۶۴۸۱ | ۲۰۶۴۸۱ | ۰ | ۰ | ۰ |
| اداره امور عمومی و دفاع ؛ تامین اجتماعی اجباری | ۹۱۷۴۷ | ۹۳۰۹۷ | ۱۳۵۰ | ۰ | ۱۳۵۰ | ۱۴۰۵۷۴۱ | ۱۴۰۵۷۴۳ | ۲ | ۰ | ۲ |
| آموزش | ۱۰۵۰۸۴ | ۱۰۷۰۴۸ | ۱۹۶۴ | ۰ | ۱۹۶۴ | ۱۱۴۰۴۳۶ | ۱۱۴۰۴۳۹ | ۳ | ۰ | ۳ |

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

| | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی | | ۴۶۹۱۲ | ۴۷۰۷۲ | ۱۶۰ | ۱۴ | ۱۴۶ | ۵۹۷۰۳۷ | ۵۹۷۰۳۹ | ۲ | ۰ | ۲ |
| هنر، سرگرمی و تفریح | | ۷۸۱۹ | ۷۸۲۱ | ۲ | ۰ | ۲ | ۹۸۷۰۷ | ۹۸۷۰۷ | ۰ | ۰ | ۰ |
| سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو | | ۹۲ | ۹۲ | ۰ | ۰ | ۰ | ۱۶۶۹ | ۱۶۶۹ | ۰ | ۰ | ۰ |
| سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی | | ۹۲۷۲۲ | ۹۲۷۲۴ | ۲ | ۰ | ۲ | ۱۰۰۰۹۱۹ | ۱۰۰۰۹۱۹ | ۰ | ۰ | ۰ |
| کل | بخش‌های مرتبط با گردشگری | ۸۰۵۹۷۹ | ۸۰۶۵۶۶ | ۵۸۷ | ۱۳۳ | ۴۵۴ | ۸۲۷۱۵۰۴ | ۸۲۷۱۶۵۵ | ۱۵۱ | ۳۴ | ۱۱۷ |
| | بخش‌های غیر گردشگری | ۱۰۵۱۴۹۳ | ۱۰۵۵۴۳۹ | ۳۹۴۶ | ۰ | ۳۹۴۶ | ۱۱۷۷۵۹۹۵ | ۱۱۷۷۶۲۴۶ | ۲۵۱ | ۰ | ۲۵۱ |
| | مجموع (گردشگری و غیر گردشگری) | ۱۸۵۷۴۷۲ | ۱۸۶۲۰۰۵ | ۴۵۳۳ | ۱۳۳ | ۴۴۰۰ | ۲۰۰۴۷۴۹۹ | ۲۰۰۴۷۹۰۱ | ۴۰۲ | ۳۴ | ۳۶۸ |

ماخذ: یافته‌های پژوهش

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

جدول ۴. درصد تغییر اشتغال ناشی از افزایش ۱۰ درصدی اندازه دولت در استان خراسان رضوی

| بخش (فعالیت) | استان خراسان رضوی | | | | | سایر مناطق | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری |
| کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری | ۱۹/۴۴ | ۱۹/۴۰ | ۲/۶۵ | ۰/۰۰ | ۲/۷۳ | ۱۸/۰۲ | ۱۸/۰۱ | ۱۲/۱۹ | ۰/۰۰ | ۱۳/۳۲ |
| استخراج معدن | ۰/۴۴ | ۰/۴۴ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۸۷ | ۰/۸۷ | ۰/۲۵ | ۰/۰۰ | ۰/۲۷ |
| تولید صنعتی (ساخت)،کشت و صنعت | ۱۶/۰۷ | ۱۶/۰۶ | ۱۰/۴۶ | ۰/۰۰ | ۱۰/۷۷ | ۱۶/۲۰ | ۱۶/۲۰ | ۴۶/۲۷ | ۰/۰۰ | ۵۰/۵۴ |
| تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا | ۰/۶۹ | ۰/۶۸ | ۰/۰۴ | ۰/۰۰ | ۰/۰۵ | ۰/۸۰ | ۰/۸۰ | ۰/۵۰ | ۰/۰۰ | ۰/۵۴ |
| آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه | ۰/۵۳ | ۰/۵۲ | ۰/۰۴ | ۰/۰۰ | ۰/۰۵ | ۰/۵۷ | ۰/۵۷ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ |

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

| بخش (فعالیت) | استان خراسان رضوی | | | | | سایر مناطق | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری |
| ساختمان | ۱۴/۹۱ | ۱۴/۸۸ | ۰/۸۴ | ۳/۷۶ | ۰/۷۵ | ۱۲/۸۳ | ۱۲/۸۳ | ۳/۴۸ | ۵/۸۸ | ۳/۲۶ |
| عمده فروشی و خرده فروشی ؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت | ۱۴/۱۲ | ۱۴/۰۹ | ۴/۴۳ | ۱۳/۵۳ | ۴/۱۶ | ۱۳/۸۸ | ۱۳/۸۸ | ۲۱/۸۹ | ۲۳/۵۳ | ۲۱/۷۴ |
| حمل و نقل و انبارداری | ۸/۵۲ | ۸/۵۱ | ۳/۸۶ | ۶۸/۴۲ | ۱/۹۱ | ۹/۰۰ | ۸/۹۹ | ۱۱/۴۴ | ۷۰/۵۹ | ۵/۹۸ |
| فعالیت های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا | ۱/۵۶ | ۱/۵۶ | ۰/۲۲ | ۳/۷۶ | ۰/۱۱ | ۱/۰۴ | ۱/۰۴ | ۰/۲۵ | ۰/۰۰ | ۰/۲۷ |
| اطلاعات و ارتباطات | ۰/۶۹ | ۰/۶۹ | ۰/۰۲ | ۰/۰۰ | ۰/۰۲ | ۱/۰۳ | ۱/۰۳ | ۰/۲۵ | ۰/۰۰ | ۰/۲۷ |
| فعالیت‌های مالی و بیمه | ۱/۲۵ | ۱/۲۵ | ۰/۳۵ | ۰/۰۰ | ۰/۳۶ | ۱/۵۷ | ۱/۵۷ | ۰/۷۵ | ۰/۰۰ | ۰/۸۲ |

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

| بخش (فعالیت) | استان خراسان رضوی | | | | | سایر مناطق | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری |
| فعالیت‌های املاک و مستغلات | ۰/۸۰ | ۰/۸۰ | ۰/۲۴ | ۰/۰۰ | ۰/۲۵ | ۰/۶۴ | ۰/۶۴ | ۰/۷۵ | ۰/۰۰ | ۰/۸۲ |
| فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی | ۱/۱۱ | ۱/۱۱ | ۰/۰۹ | ۰/۰۰ | ۰/۰۹ | ۱/۳۴ | ۱/۳۴ | ۰/۲۵ | ۰/۰۰ | ۰/۲۷ |
| فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی | ۱/۳۳ | ۱/۳۲ | ۰/۰۲ | ۰/۰۰ | ۰/۰۲ | ۱/۰۳ | ۱/۰۳ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ |
| اداره امور عمومی و دفاع ؛ تامین اجتماعی اجباری | ۴/۹۴ | ۵/۰۰ | ۲۹/۷۸ | ۰/۰۰ | ۳۰/۶۸ | ۷/۰۱ | ۷/۰۱ | ۰/۵۰ | ۰/۰۰ | ۰/۵۴ |
| آموزش | ۵/۶۶ | ۵/۷۵ | ۴۳/۳۳ | ۰/۰۰ | ۴۴/۶۴ | ۵/۶۹ | ۵/۶۹ | ۰/۷۵ | ۰/۰۰ | ۰/۸۲ |
| فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی | ۲/۵۳ | ۲/۵۳ | ۳/۵۳ | ۱۰/۵۳ | ۳/۳۲ | ۲/۹۸ | ۲/۹۸ | ۰/۵۰ | ۰/۰۰ | ۰/۵۴ |

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

| بخش (فعالیت) | | استان خراسان رضوی | | | | | سایر مناطق | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری | اشتغال اولیه | اشتغال ثانویه | اشتغال ایجاد شده | اشتغال ایجاد شده در بخش گردشگری | اشتغال ایجاد شده در بخش غیرگردشگری |
| هنر، سرگرمی و تفریح | | ۰/۴۲ | ۰/۴۲ | ۰/۰۴ | ۰/۰۰ | ۰/۰۵ | ۰/۴۹ | ۰/۴۹ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ |
| سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو | | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۱ | ۰/۰۱ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ |
| سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی | | ۴/۹۹ | ۴/۹۸ | ۰/۰۴ | ۰/۰۰ | ۰/۰۵ | ۴/۹۹ | ۴/۹۹ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ | ۰/۰۰ |
| کل | بخش‌های مرتبط با گردشگری | ۴۳/۳۹ | ۴۳/۳۲ | ۱۲/۹۵ | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰/۳۲ | ۴۱/۲۶ | ۴۱/۲۶ | ۳۷/۵۶ | ۱۰۰/۰۰ | ۳۱/۷۹ |
| | بخش‌های غیر گردشگری | ۵۶/۶۱ | ۵۶/۶۸ | ۸۷/۰۵ | ۰/۰۰ | ۸۹/۶۸ | ۵۸/۷۴ | ۵۸/۷۴ | ۶۲/۴۴ | ۰/۰۰ | ۶۸/۲۱ |
| | مجموع (گردشگری و غیر گردشگری) | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰۰/۰۰ | ۱۰۰/۰۰ |

ماخذ: یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۵: تغییر اشتغال در بخش‌های گردشگری و غیرگردشگری ناشی از افزایش ۱۰ درصدی در اجزای تقاضای نهایی در خراسان رضوی (نفر)

| | مصرف خانوار | اندازه دولت | سرمایه‌گذاری | خالص صادرات |
|---|---|---|---|---|
| بخش گردشگری | ۱۰۵۹۳ | ۵۸۷ | ۷۹۱۴ | ۶۱۴۰ |
| بخش غیرگردشگری | ۷۰۴۳۱ | ۳۹۴۶ | ۴۵۳۲۱ | ۳۱۵۴۳ |
| مجموع | ۸۱۰۲۴ | ۴۵۳۳ | ۵۳۲۳۵ | ۳۷۶۸۳ |

ماخذ: یافته‌های پژوهش

## ۶. نتیجه‌گیری کلی و پیشنهادات

دولت و سیاست‌های آن نقش مهم و غیرقابل انکاری در اقتصاد ایفا می‌کند. یکی از بخش‌هایی که تأثیر مستقیم و مهمی از سیاست‌های دولت می‌گیرد بخش گردشگری است. بر همین اساس در این مطالعه به بررسی اندازه دولت واشتغال‌زایی صنعت گردشگری در استان خراسان رضوی پرداخته شده است. برای این منظور از رویکرد داده-ستانده دو منطقه‌ای استفاده گردید. جدول داده- ستانده (به ویژه جدول‌های منطقه‌ای) مجموعه کاملی از زیربنایی‌ترین اطلاعات اقتصاد کلان یک کشور را به صورت تفصیلی ارائه می‌دهند. در مطالعه حاضر، از جدول داده – ستانده منتشر شده توسط مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۵ استفاده شده است. همچنین با استفاده از روش RAS این جدول بروزرسانی گردید. در ادامه با استفاده از روش سهم مکانی AFLQ اقدام به تهیه جدول داده- ستانده دو منطقه‌ای برای استان خراسان رضوی و سایر اقتصاد ملی نموده و پس از محاسبه ضرایب فزاینده تولید و ضرایب فزاینده اشتغال، سناریو افزایش مخارج دولت بر اشتغال صنعت گردشگری در استان خراسان رضوی و سایر استان‌های کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

همان‌طور که نتایج نشان داد با افزایش ۱۰ درصدی اندازه دولت در مجموع ۴۵۳۳ نفر اشتغال در استان خراسان رضوی و ۴۰۲ نفر اشتغال در سایر مناطق رخ داده است. آموزش با ۱۹۶۴ نفر بیشترین اشتغال ایجاد شده ناشی از اعمال این سناریو در استان خراسان رضوی را به خود اختصاص داده است. این در حالی است که استخراج معدن و سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

عملاً با اعمال این سناریو اشتغالی برای آن‌ها ایجاد نشده است. در سایر مناطق نیز، تولید صنعتی (ساخت)، کشت و صنعت؛ عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت؛ کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری؛ حمل و نقل و انبارداری بیشترین اشتغال و فعالیت‌های آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه؛ فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی؛ هنر، سرگرمی و تفریح؛ سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو؛ سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی کمترین اشتغال را دارا می‌باشند.

همچنین از میزان ۴۵۳۳ نفر اشتغال ایجاد شده ناشی از ۱۰ درصد افزایش در اندازه دولت در خراسان رضوی، ۱۳۳ نفر در بخش گردشگری و ۴۴۰۰ نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند. بخش حمل و نقل و انبارداری با ۹۱ نفر اشتغال بیشترین سهم اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری استان را به خود اختصاص داده است. در سایر مناطق با اعمال این سناریو؛ ۴۰۲ نفر اشتغال ایجاد شده است که از این میزان ۳۴ نفر در بخش گردشگری و ۳۶۸ نفر در بخش غیر گردشگری می‌باشند. اشتغال‌های ایجاد شده در بخش‌های مربوط به گردشگری در سایر مناطق به فعالیت‌های حمل و نقل و انبارداری عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت و ساختمان اختصاص دارد.

در مجموع مشاهده می‌شود که افزایش اندازه دولت باعث افزایش اشتغال هم در بخش گردشگری و هم در بخش غیرگردشگری می‌شود، ولی مقدار این افزایش قابل توجه نمی‌باشد . این امر ناشی از آن است که سهم عمده افزایش اشتغال معمولاًدر فعالیت‌هایی است که از لحاظ ماهیت نسبت به سایر فعالیت‌هااشتغال‌زا نمی‌باشد و بیشتر جنبه عمومی و عام‌المنفعه دارند (مانند فعالیت‌های آموزشی).

در راستای نتایج بیان شده، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- دولت با تنظیم مقررات می‌تواند در راستای جذب سرمایه‌های خارجی، ایجاد زیرساخت‌های لازم، و برندسازی و بازاریابی اقداماتی انجام دهد.

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

- بخش آموزش از مهمترین بخش‌های هر کشوری است که سهم عمده‌ای در پیشرفت یک کشور نیز ایفا می‌نماید. نتایج مطالعه حاضر نشان داد با افزایش اندازه دولت، این بخش بیشترین اثرپذیری در اشتغال‌زایی را دارد. بنابراین، نیاز به اقدامات جدی برای بهبود ساختارهای آموزشی از طریق سرمایه گذاری کافی در آموزش است که به توسعه مهارت‌ها و آموزش کمک می‌کند.
- با توجه به اینکه بیشترین اشتغال ایجاد شده در بخش‌های مرتبط با گردشگری مربوط به بخش حمل و نقل و انبارداری است؛ لذا پیشنهاد می‌شود دولت با فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب در این حوزه (حمل و نقل درون و برون شهری)، شرایط را برای اشتغال بیشتر افراد فراهم آورد.
- با توجه به اینکه در این پژوهش بخش گردشگری بر اساس نظرات کارشناسی و به صورت درصدی از فعالیت‌های مرتبط با گردشگری در نظر گرفته شده است، و سهم اشتغال این بخش نیز به همین شکل محاسبه شده است، پیشنهاد می‌شود که چنانچه آماری در مورد اشتغال گردشگری به صورت مجزا در دسترس بود، از آن به عنوان مبنای محاسبه اشتغال استفاده شود. به عنوان مثال در مقاله بزازان و همکاران (۱۳۹۹) داده‌های مربوط به تعداد و هزینه گردشگران مبنای کار قرار گرفته‌اند.

دولت نقش مهمی در گردشگری ایفا می‌کند زیرا بخش خصوصی هنوز به توسعه و تکمیل بخش دولتی در مقیاس بزرگتر نیاز دارد. اما باید در نظر داشت که دخالت دولت در بخش گردشگری باید درحد بهینه باشد تا کسب وکارها و ساکنان مناطق گردشگری بیش از حد به دولت متکی نشوند و از انگیزه کافی برای افزایش مزیت‌های رقابتی محصولات و خدمات گردشگری خود برخوردار باشند. دولت شهرهای دارای منابع غنی گردشگری را مورد هدف قرار می‌دهد و شرایط مطلوبی را برای توسعه برای آنها فراهم می‌کند و باعث نابرابری خدمات عمومی بین مقاصد گردشگری و مقاصد غیر گردشگری می‌شود. همچنین سرمایه‌های خارجی باید برای سرمایه‌گذاری در تاسیسات گردشگری جذب شوند تا از سرمایه‌گذاری بیش از حد دولت در مقاصد گردشگری و در نتیجه نابرابری خدمات عمومی بین مقاصد گردشگری و مقاصد غیر گردشگری جلوگیری شود.

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

## منابع

**آرمان‌مهر، م.ر. و م. اسلامی‌فر** (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر جذب گردشگر خارجی بر اشتغال و پیش‌بینی روند اشتغال تا سال ۱۴۰۷ (مطالعه موردی: ایران)»، *نشریه پژوهشنامه بازرگانی*، سال ۲۲، شماره۸۷، صص۳۵-۶۶.

**بزازان، ف.** (۱۳۹۰). «ضریب فزاینده تولید-اشتغال و درآمد در مدل داده-ستانده دو منطقه‌ای»، *فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)*، دوره هشتم، شماره ۲، صص۱۷۸-۱۵۱.

**بزازان، ف. و ف. آزاددانا** (۱۳۹۷). «اثرات اقتصادی ورود گردشگران داخلی به قم (رویکرد داده ستانده دومنطقه‌ای)». *برنامه ریزی و توسعه گردشگری*، ۷(۲۵)، صص ۸-۲۴.

**بزازان، ف.؛ اسماعیلی، مهناز و فرشته فارسی** (۱۳۹۹). «اثرات اقتصادی ورود گردشگران داخلی به استان خراسان رضوی»، *پژوهشنامه اقتصادی*، ۲۰(۷۶)، صص ۸۰-۵۵.

**جانی، س.؛ نیک‌پی پسیان، و. و س. صفی‌زاده** (۱۳۹۹). «بررسی تأثیر صنعت گردشگری بر اشتغال استان‌های کشور با رویکرد اقتصاد سنجی فضایی تابلویی». *پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*. ۲۸(۹۳)، صص ۲۳۳-۲۶۶.

**جعفری، ع.؛ نادعلی‌پور، ز.؛ حیدری‌فر، ز. و م. باقری** (۱۳۹۹). «ایجاد اشتغال صنعت گردشگری با رویکرد پویایی سیستم‌ها». *فصلنامه علمی پژوهشی گردشگری و توسعه*، ۹ (۳)، صص ۱۵۳-۱۷۲.

**حسین‌پور، ع.ا.** (۱۳۸۹). «اثر اندازه دولت بر روی نرخ بیکاری در اقتصاد ایران». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، خوزستان.

**حیدرزاده پارام، ف.** (۱۳۹۷). «بررسی تطبیقی تأثیر اندازه دولت بر بی‌ثباتی اقتصادی کشورهای توسعه یافته و درحال توسعه». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور مرکز شبستر، آذربایجان شرقی.

**دهقانی‌نژاد فراشاه، ص.** (۱۳۹۶). «اندازه دولت و گردشگران ورودی به ایران، مقایسه تطبیقی: برنامه اول تا چهارم توسعه». پایان نامه کارشناسی ارشد، پردیس علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد.

**رفیعی دارانی، هـ و ج. براتی** (۱۳۹۳). «نقش صنعت گردشگری در ایجاد اشتغال در استان خراسان رضوی»، *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، ۸(۲۵)، صص ۱۳۴-۱۰۹.

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

**صفوی، س.ر.؛ اسکندری نوده، م.؛ علیزاده، م. و م. خوشدلان** (۱۳۹۶). «بررسی وضعیت اشتغال در بخش گردشگری مورد مطالعه (استان گیلان)». *فضای جغرافیایی*، ۱۷(۶۰)، صص ۳۸-۲۱.

**ضرغامی بروجنی، ح. و ع.ا. شالبافیان** (۱۳۹۳). *سیاست‌های گردشگری در کشورها: مطالعه‌ای تطبیقی*. چاپ سوم. تهران: انتشارات بهکامه.

**فرزین، م.ر.؛ عباس‌پور، ن.؛ اشرفی، ی. و ح. ضرغام بروجنی** (۱۳۹۸). «اثرات توسعه گردشگری ورودی بر تولید و اشتغال بخش‌های اقتصادی: رهیافت تحلیل مسیر ساختاری». *گردشگری و توسعه*، ۸(۴)، صص ۵۸-۳۸.

**فیض‌الله‌زاده، م.** (۱۳۹۷). *محاسبه ضریب فزاینده گردشگری اقتصاد ایران: با رویکرد مدل‌های داده-ستانده*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه تبریز.

**معلمی، م.؛ قاسمی، م.ر. و هـ. کریم‌زاده** (۱۳۹۳). «اندازه بهینه دولت از منظر دستیابی به حداکثر رفاه اقتصادی در ایران». *پژوهش‌های اقتصاد پولی مالی*، شماره ۷، صص ۱۵۵-۱۲۹.

**Abu-Eideh O. M.** (2015). "Causality between public expenditure and GDP growth in Palestine: An econometric analysis of Wagner's Law". *Journal of Economics and Sustainable Development*, No. 6, pp. 189-199.

**Acemoglu D. & T. Verdier** (2000). "The choice between market failures and corruption". *American Economic Review*, 90(1), pp. 194–211.

**Achyar D.H. & D.B. Hakim** (2021). "Cointegration analysis of tourism sector, inflation, interest rate and economic growth in a special autonomy region of Aceh Province, Indonesia". *International Journal of Scientific Research in Science, Engineering and Technology*, 8(1), pp. 216-221.

**Alsarayreh M.N.** (2017). "The Role of Tourism in Reducing the Rate of Unemployment in Touristic Professional Institutions in Jordan (From the point of view of workers in the tourism sector)". *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, 32(8), pp.79-85.

**Bjärstig T. & C. Sandström** (2017). "Public-private partnerships in a Swedish rural context-A policy tool for the authorities to achieve sustainable rural development?". *Journal of Rural Studies*, No. 49, pp. 58-68.

**Connell J., Page S.J. & T. Bentley** (2009). "Towards sustainable tourism planning in New Zealand: Monitoring local government planning under the Resource Management Act". *Tourism Management*, *30*(6), pp. 867-877.

**De Haan J. & J.E. Sturm** (2000). "On the relationship between economic freedom and economic growth". *European Journal of Political Economy*, 16(2), pp. 215–241.

**Devine A. & F. Devine** (2011). "Planning and developing tourism within a public sector quagmire: Lessons from and for small countries". *Tourism Management*, 32(6), pp.1253–1261.

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

**Dupeyras A. & N. MacCallum** (2013). Indicators for measuring competitiveness in tourism: A guidance document.
**El-Baz** (2016), Measuring the Efficiency of Public Expenditure in Egypt, National Planning Institute, Cairo, Arabic reference.
**Fauzel Sh.** (2016). Tourism and Employment Spillovers in a small Island Developing state: A Dynamic Investinon, Theoretical Economics Letters, 6, 138-144.
**Gullino P., Devecchi M. & F. Larcher** (2018). "How can different stakeholders contribute to rural landscape planning policy? The case study of Pralormo municipality (Italy)". *Journal of Rural Studies*, No. 57, pp. 99-109.
**Hafidh H.A. & Z.A. Rashid** (2021). *The Impact of Tourism Development on Economic Development: The Case of Zanzibar*. Asian J. Edu. Soc. Stud, 18, 41-50.
**Hall J.C.** (2006). "Positive externalities and government involvement in education". *Journal of Private Enterprise*, 21(2), pp. 165–175.
**Hassan M. and M. Kandil** (2014b), "Employment fluctuations and sectoral shifts in Egypt", *International Journal of Development Issues*, Vol. 13 No. 2, pp. 129-154.
**Iorio M. & A. Corsale** (2010). "Rural tourism and livelihood strategies in Romania". *Journal of rural studies*, 26(2), pp. 152-162.
**Karnani A.** (2011). "Doing well by doing good: The grand illusion". *California Management Review*, 53(2), pp. 69–86.
**Liu C., Dou X., Li J. & L.A. Cai** (2020). "Analyzing government role in rural tourism development: An empirical investigation from China". *Journal of Rural Studies*, No.79, pp. 177-188.
**Liu J., Nijkamp P. & D. Lin** (2017). "Urban-rural imbalance and tourism-led growth in China". *Annals of tourism research*, No. 64, pp. 24-36 .
**Nunkoo R. & S.L. Smith** (2013). "Political economy of tourism: Trust in government actors, political support, and their determinants". *Tourism management*, *36*, pp.120-132.
**Nyasha S. & N.M. Odhiambo** (2019). "Government size and economic growth: A review of international literature". *Sage Open*, *9*(3), 2158244019877200.
**Prasad N. and M. Kulshrestha** (2016). "Employment generation in tourism industry: an input–output analysis". *The Indian Journal of Labour Economics*, 58(4), pp. 563-575.
**Ritchie J.B. & G.I. Crouch** (2003). The competitive destination: A sustainable tourism perspective. Cabi.
**Ruhanen L.** (2013). "Local government: facilitator or inhibitor of sustainable tourism development?". *Journal of Sustainable Tourism*, 21(1), pp. 80-98.
**Ruhanen L.** (2013). "Local government: facilitator or inhibitor of sustainable tourism development?". *Journal of Sustainable Tourism*, 21(1), pp. 80-98.
**Samudram M., Nair M. & S. Vaithilingam** (2009). "Keynes and Wagner on government expenditures and economic development: The case of a developing economy". *Empirical Economics*, No. 36, pp. 697-712.
**Sarhangi K., Mohaghegh Niya, M.J. & M. Amiri** (2021). "The effect of effective governance and quality of regulations on financial development in the current economic conditions of Iran". *Advances in Mathematical Finance and Applications*, 6(4), pp. 1-23.
**Sharpley R.** (2005). Managing the countryside for tourism: a governance perspective.
**Su B.** (2011). Rural tourism in China. Tourism management, 32(6), 1438-1441 .

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]
[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]

**Su M.M., Wall G., Wang Y. & M. Jin** (2019). "Livelihood sustainability in a rural tourism destination-Hetu Town, Anhui Province, China*"*. *Tourism Management*, No.71, pp. 272-281 .

**Suhel S. & A. Bashir** (2018). "The role of tourism toward economic growth in the local economy". *Economic Journal of Emerging Markets*, pp. 32-39.

**Taban S.** (2010). "An examination of the government spending and economic growth nexus for Turkey using the bound test approach". *International Research Journal of Finance and Economics*, No. 48, pp. 184-193.

**Tang C.H.H. & S.S. Jang** (2009). "The tourism–economy causality in the United States: A sub-industry level examination". *Tourism Management*, 30(4), pp. 553–558.

**Tenai A. K.** (2020). *Effect of government expenditure on selected sectoral output performance in Kenya*. Doctoral dissertation, Kenyatta University.

**Thabane K. & S. Lebina** (2016). "Economic growth and government spending nexus: Empirical evidence from Lesotho". *African Journal of Economic Review*, IV (1), pp.86-100.

**Unal U.** (2015). "The Unemployment Effects of Fiscal Policy in Netherlands", *University Library of Munich*, MPRA Paper. 81433.

**Wight P. A.** (2002). "Supporting the principles of sustainable development in tourism and ecotourism: government's potential role". *Current Issues in Tourism*, *5*(3-4), pp.222-244.

**Wu S.Y., Tang J.H. & E.S. Lin** (2010). "The impact of government expenditure on economic growth: How sensitive to the level of development?". *Journal of Policy Modeling*, No. 32, pp. 804-817.

**Xue L., Kerstetter D. & C. Hunt** (2017). "Tourism development and changing rural identity in China". *Annals of Tourism Research*, No. 66, pp. 170-182 .

**Yabuchi SH.** (2018). "The Effects of Tourism Promotion on Unemployment and Welfare in the Presence of Environmental Protection and an Agricultural Subsidy", *Part of New Frontiers Reginal Scince: Asian Perspectives Booke Series*, No. 26, pp.127-139.

[ Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-21 ]

[ DOI: 10.61186/qjerp.32.110.122 ]